

О. Б. Потіха

КОНСОЛІДАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ СИЛ В РАМКАХ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО КОНГРЕСУ (1933–1935)

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя,
вул. Руська, 56, Тернопіль, 46001, Україна

Потіха Оксана Богданівна, к.і.н., старший викладач кафедри українознавства і філософії,
e-mail: ox.poticha@gmail.com

АНОТАЦІЯ

У статті на основі архівних матеріалів і тогочасної преси висвітлено особливості об'єднавчого процесу західноукраїнських і наддніпрянських національних політичних партій у підготовці та організації Всеукраїнського національного конгресу на знак протесту проти більшовицької політики в Наддніпрянській Україні. Охарактеризовано причини, що спонукали до згуртування українських національних сил, простежено основні етапи підготовки та організації Конгресу, проаналізовано платформу консолідації українців різних політичних напрямків та значення ідеї скликання Всеукраїнського національного конгресу для української нації. Заходи радянської влади щодо українців за Збручем – релігійна політика, масові репресії, колективізація і Голодомор, – підштовхнули до взаємного зближення і підтримки східних та західних українців. Консолідаційні тенденції в середовищі національних партій увінчалися частковим успіхом – конференцією у Львові семи українських політичних організацій, які виступили за відновлення соборної самостійної Української держави. Організація Конгресу була уповільнена і припинена, але співпраця різних українських політичних сил в краї і за кордоном сприяла мобілізації всіх українців на захист корінних інтересів нації.

Ключові слова: *Всеукраїнський національний конгрес; консолідація; українські політичні партії; українська нація; Західна Україна; Наддніпрянська Україна; радянська влада; репресії.*

О. Б. Потіха

КОНСОЛІДАЦИЯ УКРАИНСКИХ ПОЛИТИЧЕСКИХ СИЛ В РАМКАХ ВСЕУКРАИНСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО КОНГРЕССА (1933–1935)

Тернопольский национальный технический университет имени Ивана Пулюя,
ул. Русская, 56, Тернополь, 46001, Украина

Потиха Оксана Богдановна, к.и.н., старший преподаватель кафедры украиноведения и философии, e-mail: ox.poticha@gmail.com

АННОТАЦИЯ

В статье на основе архивных материалов и тогдашней прессы освещены особенности объединительного процесса западноукраинских и надднепрянских национальных политических партий в подготовке и организации Всеукраинского национального конгресса в знак протеста против большевистской политики в Надднепрянской Украине. Охарактеризованы причины, побудившие к объединению украинских национальных сил, прослежены основные этапы подготовки и организации Конгресса, проанализированы платформа консолидации украинцев различных политических направлений и значение идеи созыва Всеукраинского национального конгресса для украинской нации. Религиозная политика советской власти, массовые репрессии, коллективизация и Голодомор подтолкнули к взаимному сближению и поддержки восточных и западных украинцев. Консолидационные тенденции в среде национальных партий увенчались частичным успехом – конференцией во Львове семи украинских политических организаций, которые выступили за восстановление соборного самостоятельного Украинского государства. Организация Конгресса была прекращена, но сотрудничество различных украинских политических сил в крае и за рубежом способствовала мобилизации всех украинцев на защиту коренных интересов нации.

Ключевые слова: *Всеукраинский национальный конгресс; консолидация; украинские политические партии; украинская нация; Западная Украина; Надднепрянская Украина; советская власть; репрессии.*

O. B. Potikha

CONSOLIDATION OF UKRAINIAN POLITICAL FORCES UNDER THE ALL-UKRAINIAN NATIONAL CONGRESS (1933-1935)

Ternopil Ivan Pul'uj National Technical University,
Ruska St., 56, Ternopil, 46001, Ukraine

Potikha Oksana Bohdanivna, Ph.D. in History, Senior lector, Department of Ukrainian Studies and Philosophy, e-mail: ox.poticha@gmail.com

ABSTRACT

The article analyzes the features of the unifying process of the Western Ukrainian and Dnieper national political parties in the preparation and organization of the All-Ukrainian National Congress (AUNC) in protest at the Bolshevik policy in the Dnieper Ukraine, on the basis of archival materials and the press of that time.

The reasons that led to the unification and consolidation of all Ukrainian national forces and political groups were described. The extermination of millions of Ukrainian peasants by means of hunger policies stirred up the desire of Ukrainians to consolidate themselves for the defense of the nation's existence and development. In this connection, in the middle of 1933, the idea of convocation of the All-Ukrainian National Congress on the platform of struggle for the defense of the nation arose in the environment of the Ukrainian emigration in Prague.

The main stages of the preparation and organization of the Congress, which lasted during 1934-1935, were traced, and led to a partial success - the conference in Lviv of seven Ukrainian political parties that advocated the restoration of the independent Ukrainian State. Representatives of political parties condemned all forms of terror as a tool of political struggle and government, and protested against deliberate extermination of the Ukrainian population by the Soviet authorities.

The holding of the All-Ukrainian National Congress was slowed down and was eventually

broken by the normalization policy of the Ukrainian National-Democratic Association, which contradicted the basic principles of the work before the Congress. In spite of this, the cooperation of various Ukrainian political forces in the region and abroad helped to consolidate and mobilize all healthy creative forces to protect the cardinal interests of the nation.

Key words: *All-Ukrainian National Congress; consolidation; Ukrainian political parties; Ukrainian nation; Western Ukraine; Dnieper Ukraine; Famine-Genocide.*

Впродовж багатьох століть українському народові доводилося долати значні труднощі на шляху до національної консолідації і територіальної єдності. Червоною ниткою через події політичної історії українського народу проходило взаємне зближення східних та західних українців, розмежованих державними кордонами.

У першій половині 1930-х рр. в політиці Радянського Союзу та Другої Речі Посполитої, до складу яких входили найбільші українські території – Наддніпрянська і Західна Україна, посилювалися протиукраїнські тенденції. На перший план постає трагедія, яка спіткала українців за Збручем – Голодомор 1932–1933 рр. Західні українці, які перебували за межами Радянського Союзу, тривалий час не могли збагнути масштабів більшовицької політики нищення наддніпрянців голодом, яка замовчувала реальний стан речей. Ця катастрофа стала важким тягарем для всього українського народу. Трагедія Наддніпрянської України викликала масові протести західноукраїнського суспільства проти антилюдяної політики комуністичної влади. Однією з форм виявити свою підтримку братів за Збручем та єдність усіх українців перед спільною бідою стала спроба організації національними партіями Західної України Всеукраїнського національного конгресу (ВУНК).

Процес підготовки ВУНК та його значення для українства на сьогодні лишається на узбіччі наукових досліджень. Окремі аспекти згуртування українських національних партій та політичних організацій перед загрозою масового винищення українців Наддніпрянщини простежуються в контексті дослідження суспільно-політичного життя Західної України міжвоєнного періоду. Це праці М. Кугутяка [1, 2], І. Соляра [3], І. Скочиляса [4], М. Швагуляка [5, 6], польського дослідника Р. Томчика [7]. Суспільну

реакцію українців Польщі на Голодомор 1932–1933 рр., заходи порятунку постраждалих та акцію протесту проти насильницької політики сталінського режиму досліджено у монографії Я. Папуги [8]. Важливо наголосити, що шляхи налагодження зв'язків українців, розмежованих державними кордонами, були важкими і тернистими. Ідея національної консолідації та державної єдності, як одна з центральних ідей в політичній думці України, не втратила актуальності і сьогодні.

Мета статті – проаналізувати причини, що спонукали до об'єднання українських політичних партій; охарактеризувати платформу консолідації національних сил; простежити процес підготовки та організації Всеукраїнського національного конгресу; з'ясувати місце і роль західноукраїнських та наддніпрянських політичних сил у цьому процесі та значення ідеї скликання Конгресу для української нації.

Події, що відбувалися в радянській Україні в першій половині 1930-х років підштовхнули до згуртування розрізнені національно-демократичні партії Західної України. Винищування мільйонів наддніпрянців політикою голоду глибоко зворушило серця західноукраїнського населення. Жорстокий наступ на життя українського народу підштовхнув українців різних політичних напрямків до консолідації. Коли на карту було поставлено саме існування нації, в середовищі української еміграції в Празі (Чеська республіка) в середині 1933 р. виникла ідея скликання ВУНК. Висхідною точкою організації Конгресу була стаття в західноукраїнській газеті „Діло” під назвою „Всеукраїнський національний конгрес” (15 липня 1933 р.), приводом до написання якої були жахливі відомості про Голодомор в радянській Україні [9, с.1]. Стаття закликала український народ до єднання та створення у великих містах – центрах українського життя різних країн – місцевих комітетів, а у Львові – Генерального секретаріату для керівництва підготовкою Конгресу. До участі закликалися не лише фахові політики, а й представники церкви, культурно-освітніх та економічних організацій. Через місяць 14 серпня 1933 р. на сторінках „Діла” з'явилося повідомлення про те,

що у Празі постала ініціативна комісія для підготовки ВУНК, яка розпочала переговори з представниками політичних партій, громадськими та культурними діячами в еміграції [10, с.2].

Невдовзі ідея скликання ВУНК зацікавила українське громадянство і знайшла відгуки на сторінках преси: на 5 січня 1934 р. було опубліковано понад 80 статей і дописів у 24-х українських та 4-х закордонних періодичних виданнях [11, с.3]. На платформі боротьби за збереження нації, за відновлення соборної самостійної Української держави відбулося зближення політичних партій з метою подальшої організації та проведення Всеукраїнського національного конгресу. Ідею підтримали західноукраїнські партії – Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО), Українська соціал-демократична партія (УСДП), Українська соціалістично-радикальна партія (УСРП), Українська народна обнова (УНО), – та три партії з радянської України – Українська радикально-демократична партія (УРДП), Українська партія соціалістів-революціонерів (УПСР) та Українська соціал-демократична робітнича партія (УСДРП) [12, с.1]. Трагічне становище українців Наддніпрянщини стало категоричною вимогою, яка спонукала до об'єднання українські національні сили і політичні угруповання незалежно від поставлених загальнонаціональних завдань. Взаємне зближення західних і східних українських громад по обидва боки кордону було дуже утруднене.

Цілий рік тривала підготовча робота: у краї та закордоном проходили наради і зустрічі, на яких узгоджувались програмні тези ВУНК; відбулися засідання Підготовчої комісії за участю представників партій-ініціаторів. У вересні 1933 р. Підготовча комісія проголосила політичну платформу ВУНК – ідея самостійності та соборності, національної консолідації всіх українських земель, утвердження „принципу побудови державного ладу, при якому влада встановлювалась би з волі народу, була відповідальною перед народом та виключала будь-які форми політичного терору і насильства” [13, арк. 1-6, 10-16]. Головне вістря Конгресу спрямовувалось проти політики СРСР.

На останніх засіданнях Підготовчої комісії обговорювались пропозиції щодо місця проведення Конгресу та організаційні питання стосовно передконгресової конференції, роботу якої було заплановано на 24 грудня за участю представників семи названих політичних партій [13, арк.25-26].

Підготовча робота увінчалася частковим успіхом – конференцією, яка відбулася 24-28 грудня 1934 р. у Львові. В ній взяли участь лідери українських політичних партій: УНДО – Д. Левицький, В. Мудрий, М. Рудницька, О. Луцький, Л. Макарушка; УСДП – В. Старосольський, І. Квасниця, П. Буняк; УНО – О. Назарук, Р. Гайдук, І. Дурбак, С. Годований, П. Кравець; УПСР – Н. Григор'їв; УРДП – К. Мацієвич; УСДРП – І. Мазепа [13, арк.154; 14, с.3]. 26 грудня представники названих політичних партій засудили будь-яку форму терору, як засіб політичної боротьби і державного правління та висловили рішучий протест проти свідомого винищення українського населення радянською владою [15, с.1]. Під час роботи конференції було створено три комісії: програмна (резольюційна) – займалася підготовкою програмних тез; організаційна – вирішувала питання учасників Конгресу; технічна, яка відповідала за час, місце проведення та фінансові витрати [13, арк.41-42]. Були затверджені політичні програмні тези і накреслена загальна схема організації Конгресу. Після тривалих дискусій та обговорень представники українських політичних партій одностайно визнали потребу консолідації національних сил та скликання Всеукраїнського національного конгресу.

Лідер УНДО Д. Левицький назвав грудневу конференцію великою історичною подією, „першою фазою” на шляху консолідації українських національних сил і наголошував, що „необхідно докласти великих зусиль, щоби другу фазу – скликання ВУНК – довести до логічного завершення” [12, с.2]. Конференція семи українських політичних партій мала велике значення для українців. Зійшлися партії, які мали велику традицію, творили і розвивали цілість українського національного життя, кермували великим національним зривом у 1917–1919 рр., і на той час творили ядро

організованої національної думки й несли відповідальність за майбутнє українського народу.

Програмні тези конференції наголошували на потребі консолідації національних сил та скликанні ВУНК для спільного розгляду і вирішення загальнонаціональних питань. Мета полягала у координації українських зорганізованих сил для боротьби за життєві інтереси українського народу та їх маніфестація на міжнародній арені. Програмні тези проголошували волю українського народу до відновлення власної державності та протест проти варварської політики більшовиків в радянській Україні. Спільними зусиллями національно-свідомих сил українських земель проголошувалось гасло відновлення Української держави на засадах самостійності, соборності і демократії з її історичною столицею в місті Києві. Українська держава мала бути організована як правова держава з гарантією громадянських прав і свобод, виключаючи насильство і терор як засіб державного правління і політичної боротьби [13, арк.43]. Програмні тези конференції відбивали українську національну ідею, загальний інтерес, потреби всієї нації мати власну державу.

Проте, вже на кінець 1934 р. посилювалися суперечності між партіями-ініціаторами скликання ВУНК. Так, 29-30 грудня 1934 р. у Львові відбувся з'їзд делегатів УСРП, УСДП, УСДРП і УПСР, на якому було створено український соціалістичний блок, який став першим етапом об'єднання українського соціалістичного руху [16, с.3; 17, с.269]. Утворення соціалістичного блоку відсунуло на задній план процес організації ВУНК в краї. Подальшою організацією Конгресу займався Підготовчий конгресовий комітет (ПКК), філія якого діяла у Празі. ПКК займався координацією діяльності українських політичних угруповань та організацій у краї та в еміграції, інформуванням світової спільноти про становище українських земель. Проведення ВУНК було заплановане на вересень 1935 р. у Львові або Гданську (нині – місто на півночі Польщі) [13, арк. 44 зв., 105; 18, с. 209]. До середини 1935 р. ПКК провів 18 засідань.

Тим часом відбулася подія, яка ще більше загальмувала процес підготовки та організації ВУНК на невизначений час. Це – промова голови УНДО Д. Левицького на засіданні сейму 5 лютого 1935 р., яка стала черговим кроком партії до порозуміння з польською владою. Під час промови лідер УНДО відкрито висунув вимогу територіальної автономії українських земель у складі Польщі і дав зрозуміти, що його партія готова припинити боротьбу з польським урядом за ціну „утворення в межах польської держави П’ємонту для українських визвольних змагань” та висловив надію на інтервенцію західних держав проти СРСР [19, с.2; 20, арк.7-8]. Пропонувався компроміс з польською владою на антирадянській платформі. Таким чином, питання соборності українських земель відсувалося на другий план.

Виступ Д. Левицького викликав хвилю критики на адресу УНДО з боку повітових організацій та інших політичних партій. Більшість ундовців вважала, що промовою Д. Левицького „заломано ідеологію УНДО”, і що партія не повинна йти на ніякі компроміси, а відкрито боротися за права українського народу [21, арк.16]. Газета „Діло” з цього приводу надрукувала редакційну статтю під назвою „Українська непоправність: ставка на міжнародного коня...” [22, с.1]. Стабілізація польської державності, винищення українців Наддніпрянщини – ті причини, що підштовхнули керівництво УНДО до зближення з польською владою.

Протягом лютого–березня 1935 р. провід партії робив останні спроби продовжити почату справу щодо скликання Конгресу. Пізніше лідер УПСР Н. Григор’їв наголошував, що промова Д. Левицького, в якій він від імені українського народу проголосив вимогу територіальної автономії, виглядала як зречення із засади соборності [23, с.4; 24, с.4; 13, арк.118]. За таких умов ПКК засудив такий крок голови УНДО, оскільки своєю декларацією він порушив усі принципи роботи ПКК. У цій ситуації подальша підготовка ВУНК стала неможливою аж до часу проведення нової конференції для обговорення політичних тез [13, арк.196-198]. 15-16 червня 1935 р. в еміграції відбулася Друга підготовча конференція, на якій ПКК вкотре відмежувався

від виступу Д. Левицького [13, арк.126-127]. Таким чином, нормалізаційна політика УНДО з польською владою перекреслила його подальшу участь у підготовці Конгресу.

На порозуміння з польським урядом, крім УНДО, пішла і УНО. Обидві партії, щоби не втратити парламентського представництва і не позбутися статусу представників західноукраїнського населення, погодилися на участь у виборах до польського парламенту у вересні 1935 р. – усе це остаточно паралізувало діяльність підготовчого комітету. Підготовча робота щодо проведення ВУНК була припинена.

Отже, на знак протесту проти більшовицької політики винищення мільйонів українців Наддніпрянщини пішли на зближення західноукраїнські і наддніпрянські національні політичні партії. Ідея української державності стала політико-ідеологічним чинником національної консолідації українців, розмежованих державними кордонами. Українські політичні сили та діячі з усіх частин світу покладали великі надії на ВУНК, на якому планувалось обговорити трагічне становище українців та вказати шлях, яким має йти весь український народ, щоби здійснити своє національне і політичне самовизначення. Розбіжності в середовищі українських партій, брак рішучості перед загрозою наступу ворога перешкодили завершенню початої справи. Оцінюючи підготовчу роботу, програмні тези, проголошені на конференції, можна стверджувати, що вони мали декларативний характер, проте головний напрям – боротьба за життєві інтереси українського народу та його волю до відновлення власної державності – простежувався виразно. Співпраця українських національних політичних сил по обидва боки кордону засвідчила їх прагнення до консолідації та об'єднання, щоби спільно виступити на захист нації.

Література та джерела

1. Кугутяк М. В. Історія української націонал-демократії (1918–1929). Т.1. – К. – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – 536 с.
2. Кугутяк М. В. Українське національно-демократичне об'єднання: активізація діяльності, посилення громадсько-політичних впливів (1928-1930 рр.) // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – Івано-Франківськ. – 1999. – №3. – С. 24-34.

3. Соляр І. Я. Українське національно-демократичне об'єднання: перший період діяльності (1925–1928). – Львів. – 1995. – 70 с.
4. Скочиляс І. Повітовий комітет УНДО у суспільно-політичному житті Борщівщини середини 20-х – кінця 30-х рр. ХХ ст. – Львів. – 1995. – 56 с.
5. Швагуляк М. М. Партиїні поділи і загальнонаціональні інтереси. Проблеми політичної консолідації українського національного руху Галичини (1919–1939 рр.) / М.М. Швагуляк // Сучасність. – 1994. – №2. – С.62-72.
6. Швагуляк М. М. Суспільно-політична ситуація у Західній Україні на початку 30-х років ХХ ст. / М.М. Швагуляк // Записки Наукового товариства імені Тараса Шевченка. – Т. ССХХІІ. Праці історико-філософської секції. – Львів, 1991. – С.111-145.
7. Tomczyk R. Ukraińskie zjednoczenie narodowo-demokratyczne (1925–1939). – Szczecin: Książnica Pomorska im. Stanisława Staszica, 2006. – 336 s.
8. Папуга Я. Західна Україна і Голодомор 1932–1933 років: морально-політична і матеріальна допомога постраждалим / Ярослав Папуга. – Львів : Астролябія, 2008. – 248 с.
9. Всеукраїнський Національний Конгрес // Діло. – 1933. – 15 липня. – С.1.
10. Всеукраїнський Національний Конгрес. Що таке ініціативна комісія в Празі? // Діло. – 1933. – 18 серпня. – С.2.
11. Українська преса про Всеукраїнський Національний Конгрес // Діло. – 1934. – 5 січня. – С.3.
12. Левицький Д. За консолідацію українських національних сил // Діло. – 1935. – 2 січня. – С.1-2.
13. Центральний державний історичний архів, м. Львів (далі – ЦДІАУ, м. Львів). – Ф.359. – Оп.1. – Спр. 381.
14. Конференція українських політичних партій у справі Національного конгресу // Новий час. – 1934. – 31 грудня. – С.3.
15. Постанови Народного Комітету Українського національно-демократичного об'єднання // Новий час. – 1935. – 7 березня. – С.4.
16. Створення Українського соціалістичного блоку // Новий час. – 1935. – 20 січня. – С.3.
17. Васюта І. Політична історія Західної України (1918-1939). – Львів: Каменярь, 2006. – 335 с.
18. Рудницька М. Статті. Листи. Документи. – Львів, 1998. – 843 с.
19. Українці як чинник внутрішньої та закордонної політики. Промова Д. Левицького на пленумі сойму 5 лютого 1935 р. // Діло. – 1935. – 7 лютого. – С. 1-2.
20. ЦДІАУ, м. Львів. – Ф.344. – Оп.1. – Спр.409.
21. Biblioteka Narodowa, Warszawa. – Мф. 71751.
22. Українська непоправність: ставка на міжнародного коня // Діло. – 1935. – 14 лютого. – С.1-2.
23. Народа Народного Комітету УНДО // Новий час. – 1935. – 5 березня. – С.4.
24. Постанови Народного Комітету Українського національно-демократичного об'єднання // Новий час. – 1935. – 7 березня. – С.4.

REFERENCES

1. KUHUTYAK, M. V. (2002) *Istoriya ukrayins'koyi natsional-demokratiyi (1918–1929) – History of Ukrainian National Democracy (1918–1929)*. Vol.1. Kyiv, Ivano-Frankivs'k: Play. (In Ukrainian).
2. KUHUTYAK, M. V. (1999) *Ukrayins'ke natsional'no-demokratychnе ob'yednannya: aktyvizatsiya diyal'nosti, posylennya hromads'ko-politychnykh vplyviv (1928–1930 rr.) – Ukrainian national-democratic association: activization of activity, strengthening of public-political influences (1928–1930 years)*. *Halychyna. Naukovyy i kul'turno-prosvitniy krayeznavchyy chasopys – Scientific and cultural linguistic journal*. No. 3. pp. 24-34. Ivano-Frankivs'k. (In Ukrainian).

3. SOLYAR, I. Ya. (1995) *Ukrayins'ke natsional'no-demokratychnе ob'yednannya: pershyy period diyal'nosti (1925–1928) – Ukrainian National-Democratic Association: the first period of activity (1925–1928)*. L'viv. (In Ukrainian).
4. SKOCHYLYAS, I. (1995) *Povitovyy komitet UNDO u suspil'no-politychnomu zhytti Borshchivshchyny seredyny 20-kh – kintsya 30-kh rr. XX st. – UNDA County Committee in the socio-political life of the Borshchiv region in the mid 20's – the late 30's of the XX century*. L'viv. (In Ukrainian).
5. SHVAHULYAK, M. M. (1994) Partiyini podily i zahal'nonatsional'ni interesy. Problemy politychnoyi konsolidatsiyi ukrayins'koho natsional'noho rukhu Halychyny (1919–1939) – Party divisions and national interests. Problems of political consolidation of the Ukrainian national movement of Galicia (1919–1939). *Suchasnist'– Contemporaneity*. No. 2. pp. 62–72. Kyiv. (In Ukrainian).
6. SHVAHULYAK, M. M. (1991) *Suspil'no-politychna sytuatsiya u Zakhidniy Ukraini na pochatku 30-kh rokiv XX st. – Socio-political situation in Western Ukraine in the early 30's of the XX century. Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Tarasa Shevchenka. Pratsi istoriko-filosofov'koyi sektsiyi – Notes of the Scientific Society of the name of Taras Shevchenko. Proceedings of the historical and philosophical section*. Vol. CCXXII. pp. 111–145. L'viv. (In Ukrainian).
7. TOMCZYK, R. (2006) *Ukraińskie zjednoczenie narodowo-demokratyczne (1925–1939) – Ukrainian National-Democratic Association*. Szczecin: Ksjonzhnica Pomorska im. Stanisława Stashica. (in Polish).
8. PAPUHA, Ya. (2008) *Zakhidna Ukrayina i Holodomor 1932–1933 rokiv: moral'no-politychna i material'na dopomoha postrazhdalym – Western Ukraine and the Holodomor of 1932–1933: moral, political and material assistance to the victims*. L'viv: Astrolyabiya. (In Ukrainian).
9. *Dilo – Thing* (1933) Vseukrayins'kyy Natsional'nyy Konhres – All-Ukrainian National Congress. 15 July. p. No. 1. L'viv. (In Ukrainian).
10. *Dilo – Thing* (1933) Vseukrayins'kyy Natsional'nyy Konhres. Shcho take initsiatyvna komisiya v Prazi? – All-Ukrainian National Congress. What is an initiative committee in Prague? 18 August. p. No. 2. L'viv. (In Ukrainian).
11. *Dilo – Thing* (1934) Ukrayins'ka presa pro Vseukrayins'kyy Natsional'nyy Konhres – Ukrainian press about All-Ukrainian National Congress. 5 January. p. No. 3. L'viv. (In Ukrainian).
12. LEVYTS'KYY D. (1935) Za konsolidatsiyu ukrayins'kykh natsional'nykh syl – For the consolidation of the Ukrainian national forces. *Dilo – Thing*. No. 2. pp. 1–2. L'viv. (In Ukrainian).
13. *Protocols, reports and other documents on the activities of the commission for the preparation of the All-Ukrainian National Congress in Lviv* (1934–1937) Tsentral'nyy derzhavnyy istorychnyy arkhiv Ukrayiy, m. L'viv – Central State Historical Archive of Ukraine, Lviv. – Fund 359, Deskriptiia 1, Case 381. L'viv (In Ukrainian).
14. *Novyy chas – New time* (1934) Konferentsiya ukrayins'kykh politychnykh partiy u spravi Natsional'noho konhresu 31 December – Conference of Ukrainian Political Parties in the National Congress. p. No. 3. L'viv. (In Ukrainian).
15. *Novyy chas – New time* (1935) Postanovy Narodnoho Komitetu Ukrayins'koho natsional'no-demokratychnoho ob'yednannya – Resolution of the People's Committee of Ukrainian National Democratic Alliance. 7 March. p. No. 4. L'viv. (In Ukrainian).
16. *Novyy chas – New time* (1935) Stvorennya Ukrayins'koho sotsialistychnoho bloku – Creation of the Ukrainian Socialist Bloc. 20 January. p. No. 3. L'viv. (In Ukrainian).
17. VASYUTA, I. (2006) *Politychna istoriya Zakhidnoyi Ukrayiny (1918–1939) – Political History of Western Ukraine (1918–1939)*. L'viv: Kamenyar. (In Ukrainian).

18. RUDNYTS'KA M. (1998) *Statti. Lysty. Dokumenty – Articles. Letters. Documents*. L'viv. (In Ukrainian).
19. *Dilo – Thing* (1935) Ukrayintsi yak chynnyk vnutrishn'oyi ta zakordonnoyi polityky. Promova D. Levyts'koho na plenumi soymu 5 lyutoho 1935 r. – Ukrainians as a factor in domestic and foreign policy. D. Levitsky's speech at the plenum of the Diet February 5. 7 February. pp. 1–2. L'viv. (In Ukrainian).
20. *Texts of speeches, complaints by Ukrainian ambassadors in the Polish Sejm and the Senate* (1927–1937). Tsentral'nyy derzhavnyy istorychnyy arkhiv Ukrayiy, m.L'viv – Central State Historical Archive of Ukraine, Lviv. – Fund 344, Deskription 1, Case 409. L'viv (In Ukrainian).
21. *Elections of self-government bodies. Business People's Committees UNDA (1925–1938)*. Microfilm. 71751. Biblioteka Natsional'na, Warszawa – National Library in Warsaw. Warszawa. (in Polish).
22. *Dilo – Thing* (1935). Ukrayins'ka nepopravnist': stavka na mizhnarodnoho konya – Ukrainian hopelessness bet on international horse. 14 February. pp.1–2. L'viv. (In Ukrainian).
23. *Novyy chas – New time* (1935) Narada Narodnoho Komitetu UNDO – Meeting of the People's Committee UNDA. 5 March. p. No. 4. L'viv. (In Ukrainian).
24. *Novyy chas – New time* (1935) Postanovy Narodnoho Komitetu Ukrayins'koho natsional'no-demokratychnoho ob'yednannya – Resolution of the People's Committee of Ukrainian National Democratic Alliance. 7 March. p. No. 4. L'viv. (In Ukrainian).